Kemény Ferenc: Nemzetközi élet

Az „international” elnevezést Holzendorff szerint Bentham Jeremiás angol jogtudós használta először 1780-ban. Ez a kifejezés 1840-ben Angliából Franciaországba vándorolt, de a francia akadémia szótárában első ízben 1877-ben fordul elő. A Pallas Nagy Lexikonában (1896) a „nemzetközi” mint külön cimszó nincs benn, a pótkötetekben sem; de megvan ez: „internationalis (új lat.) a. m. nemzetközi”. A legújabb Franklin Kézi Lexikonában ezen címszavak „internacional, nemzetközi, nemzetköziség” egyike sincs benne. Az „Internationale” mint a munkások nemzetközi szövetsége, 1861-ből való. Az internacionalizmus = nemzetköziség, újabb keletű szó s a mozgalom összes jelenségeinek felölelésére szolgál. Erre a kulturinternacionalizmusra használta Apponyi Albert gróf ekyik parlamenti felszólalásában „a nemesebb értelemben vett nemzetköziség” elnevezést.

Mi a nemzetköziség? A fogalomnak a szóból kiinduló meghatározása szerint ez egy a nemzetek között működő szervezkedési folyamat, mely a nemzeteket egyenértékűeknek ismervén el, őket egymáshoz mind közelebb fűzi, Ilyen értelemben a nemzetköziség magában foglalja az internacionális szociálpolitikát is. A nemzetek keretében előforduló közigazgatás analógiájára itt tehát mintegy „nemzetközi közigazgatásiról van szó, melynek szintén megvannak a módszerei, eszközei stb. Ez bírhatta rá a nemzetköziség lelkes híveit, hogy a nemzetköziségről mint „tudományról” szóljanak, amit csak fentartással fogadhatunk el. Ilyen pl. A. H. Fried „La science de Γ internationalisme” c. cikkében (az „Annunaire de la vie internationale” 1908-1909 bevezetése; magyarul megjelent a „Nemzetközi Élet” 1912. 5. számában). Minthogy a nemzetköziségnek lényegét a szervezés és rendszeresítés teszi, másrészt új tudományos igazságok kiderítését itt nem várhatjuk, tudományról sem szólhatunk, hanem legjobb esetben: tudásról, ismeretről. S bár La Fontaine és Ötlet is hirdetik, hogy *„Il y a une science de l' internationalisme, il y a un art de l'action internationale organisatrice”,* (lásd a „La Vie internationale” c. folyóirat *első* számát, 34. lap), néhány sorral feljebb imigy határozzák meg az internacionalizmust: „a társadalmi szerkezetnek egy rendszere, mely minden tárgyat felölelve, egyetemes alapon arra irányul, hogy szervezze az emberek közti viszonyokat, s így felölelje az egész lakható földet és az emberek összességét”. Eze pedig azzal éri el, hogy mind a szellemieket, mind az anyagiakat közkincscsé teszi *(universaliser,* u. o. 7. lap). Felesleges hozzátennem, hogy ezzel a tudományos megszorítással mitsem akartam levonni a nemzetköziségnek hatalmas gyakorlati értékéből és a nyomában járó eredményekből.

A nemzetköziség legszorosabban összefügg a békemozgalommal. Ez a kapcsolat oly szerves, hogy a kettő mintegy ikertestvérnek tekinthető, akik egymást szüntelen támogatják és erősítik. Sőt kimondhatjuk, hogy a mai tudatos nemzetköziség valójában a békemozgalomból eredt, mert ennek munkásai csakhamar felismerték ennek a szövetkezésnek hatalmas erejét. A modern pacifista iskola, Fried-del az élén, a békeproblémát merőben a nemzetköziség problémájává avatta (redukálta?) ezzel a jelszóval: „Organisieret die Welt!” Az ő folyóiratának, a „Friedenswarte”-nek címében is benfoglaltatik ez a kitétel: „für zwischenstaatliche Organisation”. La Fontaine és Otlet a „La Vie internationale” 1. füzetében megjelent alapvető cikkükben ezen vonatkozásban így írnak (23-24. lap): A diplomaták békekonferenciáinak szerves feladatot kellene megoldaniuk, mely nem szorítkozhatik a háború rendszabályozására, hanem mindent fel kellene ölelniök, ami az összemberiség közös javainak előmozdítására irányul. ... A békekongresszusoknak is oly pozitív nemzetközi reformok szolgálatába kellene szegődniök, melyeket a nemzetközi társulatok összessége javasol, hogy így a negatív békeideált egy alkotó békeeszménynyel cseréljék fel.

Melyek a nemzetköziség mozgató erői? Ezeket legegyszerűbben belsőkre és külsőkre oszthatjuk. Amazoknak forrását azok az ősi ösztönök és érzések teszik, melyeket a társulás (associátio) neve alá foglalhatunk. Ezek a kultúra haladásával ma valóságos nemzetközi érzéssé és érzékké finomodtak. (Lásd: „Weltakademie” 48. 1.: „internationaler Sinn”. – N. M. Butler: „The international mind”. New-York, 1912; német és francia fordításban is megjelent a berni Bureau hivatalos folyóiratában: „Le mouvement pacifiste”.) A külső erők között első helyen állnak a gazdasági motívumok, amelyek ma már a legkülönbözőbb országok lakosságait egy szerves érdekközösségbe kapcsolják. Nehezen is képzelhető, hogy ez valaha megszűnjék, de inkább az, hogy az érdekközösség újabb és újabb tényezők bevonásával erősbödni fog.

Külső erő jellegével bírnak a kongresszusoknak nevezett nemzetközi összejövetelek, amelyeket – sokszor nem is a főcélra való tekintetből – világszerte felkaptak. Ennek a kongresszusi láznak jellemzésére álljon itt az 1908-9-iki „Annuaire” nyomán csak néhány adat. Míg 1840-től 1860-ig összesen csak 28 nemzetközi kongresszust tartottak, számuk 1861-től 1870-ig 69-re emelkedett és imígy folytatódott: 1871-1880: 150; 1881-1890: 295; 1891-1900: 645; 1901-1910: 790. Egyik legtermékenyebb év az 1905. volt 126 kongresszussal. 1840-től máig a nemzetközi kongresszusok száma meghaladja a 2100-at! Elképzelhetjük, hogy ezek az emberi tudás és cselekvés terén mekkora munkát fejtettek ki! A brüsszeli nemzetközi „Office” egyik feladatává tűzte ki, hogy a kongresszusokon felmerült javaslatokat és az elfogadott határozatokat összegyűjti és kiadja. Az általa megindított *„Revue internationale des congrès et des conférences”* (évi 15 frank) ennek szolgálatában áll. Maguk a nemzetközi intézmények 1910 május havában tartották 1. nemzetközi kongresszusukat Brüsszelben. (Actes du 1er Congrès mondial etc. Bruxelles 1910, 10 frank; a jelentés változatos tartalmából 60 külön füzet is megjelent.)

Hogy az internacionalizmus ma mennyire vedlett át technikai „tudománynyá”, azt csattanósan igazolja a következő tavaly megjelent munka: *„Zur Organisation internationaler Congresse.* Gongress-Technische Studie von Dr. Charles Bach” (Allg. medizinische Verlagsansialt, Berlin 1911, 130. lap; ismertetve a Pester Lloyd 1911 ápr. 23. számában). Bár a szerző a bevezetésben a kongresszusok morfológiájáról, szociológiájáról, mechanikájáról, továbbá egy „Congress-Grossbetrieb”-ről szól, magában a könyvben a kongresszusoknak technikai rendezését fejtegeti a legapróbb részletekig. Megtudjuk t. k. azt, hogy Münchenben van egy „Zentrale für internationale Congress-Requisiten”. Az egész mü voltaképen érdekes dokumentuma a még mindig uralkodó kongresszusláznak, mely ellen „Schach den Kongressen!” címmel egy külföldi tanügyi folyóiratban már évek előtt felemeltem intő szavamat. Ezzel kapcsolatban utalok a N. Fr. Presse f. é. jul. 6. számában megjelent „Zentralisierung des Kongresswesens” c. cikkre.

A nemzetközi szervezkedést tudatosan is előmozdíthatni, aminek leghathatósabb eszközei az anyagiak. Itt emlékezünk meg Carnegie-nak 1910-ben tett alapítványáról *„Carnegie endowment for international peace”,* mely 10 millió dollárra rúg és a nemzetközi

béke előmozdítására szolgál. Ennek az alapítványnak végrehajtóbizottsága három szakosztályt szervezett: *a)* a nemzetközi viszonylatok és a nevelésügy, *h)* a közgazdaság és történelem, *c)* a nemzetközi jog részére. Minket e helyütt főleg az elsőnek emiitett szakosztály érdekel, melynek elnöke N. M. Butler, a Columbia-egyetem híres elnöke, tagjai között pedig a különböző nemzetek kultúrnagyságait találjuk. Magyarországot Apponyi Albert gróf és lev. tagsági minőségben e sorok irója képviselik. Ez a szakosztály első ülését a Parisban szervezett európai Carnegie-irodában f. é. május havában tartotta meg d'Estournelles de Constant báró és Léon Bourgeois munkaminiszter elnöklésével. A nemzetközi életre vonatkozólag több fontos határozatot hoztak, melyeknek megvalósítása elé annál nagyobb reménynyel tekinthetünk, mert a szakosztály részére évenként több mint 200.000 dollár van előirányozva. (Ezeket a határozatokat közli a „La Paix par le Droit" c. folyóirat 1912 jun. száma.) Egyéb adatok dolgában az alapítványnak most megjelent első Évkönyvére utalok *(Year-Book for 1911,* Washington 1912, 195. lap).

A nemzetköziségnek egy másik hathatós terjesztője a sajtó. A napisajtó enélkül ma már nem lehet meg; még a legkisebb község lapocskája sem nélkülözheti a világeseményeket. Az olvasók millióiban ezen az után fejlődött ki a nemzetközi ügyek iránti érdeklődés, mely régibb korszakokkal egybevetve, az egyéni látókörnek hatalmas s szinte nem sejtett kiszélesítését vonta maga után. Az újságok mellett nem kevésbbé fontos hivatást töltenek be a szakfolyóiratok, melyek ép oly kevéssé állhatnak ma fenn kizárólag nemzeti keretben. A legtöbbjének külön rovata van a külföldi rokonmozgalmak feljegyzésére. Minthogy azonban a szaktudósok szükségleteit az ilyen napi rovatok már nem képesek kielégíteni, a különböző ismeretágakra külön nemzetközi folyóiratok (Revue, Archiv etc.) keletkeztek nemzetközi munkatársakkal és gyakran többnyelvű tartalommal vagy többnyelvű külön kiadásokkal. A folyóiratok ügyének ilyen hatalmas fellendülése ugyancsak az internacionalizmus terjedése mellett bizonyít. De tartozom annak felemlítésével, hogy a gyűjteményemben foglalt adatok tanúsága szerint a folyóiratoknak ezzel a nemzetközi hajlandóságával és evolúciójával már a múlt század első harmadában találkozunk. A fejlődésnek legújabb fokát azok a folyóiratok képviselik, amelyek már nem érik be a nemzetközi életnek általános szemmeltartásával, hanem kifejezetten az internacionalizmus ügyét szolgálják. Ezek közül időrendben utolsó, de tartalmilag első helyen áll a brüsszeli „Office" által a Carnegie-alapitvány hathatós támogatásával megindított *„La Vie internationale"* c. havi folyóirat, melynek 152 negyedrét lapra terjedő f. évi 1. száma előttünk fekszik. Ezt megelőzőleg már 1907-ben a hágai „Bureau préliminaire" egy négy kiadásban (francia, német, angol, hollandus) kéthavonként megjelenő folyóiratot alapított, a *„Revue de l'Dnternationalismé'*-t, mely azonban rövid fennállás után fedezet hiányában megszűnt.

Az internacionalizmus irodalmi forrásai. Mi sem természetesebb, mint hogy ezen egyetemes mozgalom, fejlődésével párhuzamosan jelentkezett annak a szüksége, hogy az adatokat és tényeket összefoglalják. Magam már régebben utaltam ezen szükséglet kielégítésére (Weltakademie 1900, 49. lap: „Lexikon des Internationalen". – Comptes-Rendus de l'Institut de la Paix de Monaco 1906, No 11: „Encyclopedia de l'Internationalisme".) Ezt az eszmét szerény keretben első ízben A. H. Fried vaósitotta meg a monakói „Institut int de la Paix" kiadásában először 1905-ben, majd 1906-ban és 1907-ben megjelent *„Annuaire de la Vie Internationale"* c. évkönyveivel, melyeknek terjedelme sorra 159, 314 és 254 kis 12 r. lapra rúgott. Az 1908-9-iki „Annuarie" Fried, H. La Fontaine és P. Ötlet szerkesztésében jelent meg a brüsszeli „Office central des institutions internationales" kiadásában 1551 nagy 8. r. lapnyi terjedelemmel (ismertetve a Pester Lloyd 1910 jan. 9. számában). Ebben 250-nél több nemzetközi intézmény és közel 2000 nk. kongresszus és konferencia van leltározva. Amazok száma ma már megközelíti az 500-at. Az 1910-11-re szóló nemzetközi évkönyv is sajtó alatt van már.

Időközben látott napvilágot Eijkman-nak következő kötete: *„L'Internationalisme scientifique;* Sciences pures et Lettres". (La Haye 1911, ismertetve Pester Lloyd 1912 jan. 14.) Ez néhány bevezető és összefoglaló tanulmány után a papirosnak csupán egyik oldalára nyomtatva (ami a gyűjtést és szakszerinti csoportosítást megkönnyíti) 614 nemzetközi intézményt sorol fel nagyjában kimerítő adatokkal. Ezek közül magyar jellegű három, m. p. a 243. számú (a bpesti orvosi fakultás által létesített „Prix de Hongrie), a 337. sz. (a tud. akadémia Bólyai-díja) és a 413. sz. (nemzetközi földrengési társulat bpesti főtitkársága). A könyv 26. lapján a szerző érdemlegesen méltányolja a „világakadémia" eszméjét és felemlíti annak magyar, német és francia kiadását.

A kultúrinternacionalizmus terjedését mi sem bizonyítja jobban, minthogy a keretek immár szűknek mutatkoznak és egyes szakok kezdenek kiválni. Tanulságos, hogy ezt a kiválást a legnemzetközibb tudomány, az orvosi, kezdte meg, melyről P. H. Eijkman hágai orvos 1910-ben a *„L'Internationalisme médical"* c. művet adta ki (ismertetve az „Egészség" 1910. évf.-nak 153-4. lapján). A szerző mindenekelőtt a meglevő intézményeket (egyesületeket, kongresszusokat és egyéb szervezeteket) sorolja fel és ismerteti, majd pedig egy a legújabb időkig terjedő adattárt nyújt. Jellemző, hogy ő is túltermelésről panaszkodik, főleg a nemzetközi kongresszusok elszaporodását sokalja, melyekkel behatóbban foglalkozik. Ugyancsak Eijkman pendíti meg a specializálódásnak egy másik hajtását: „un Bureau internationel permanent des sciences pures et des lettres" (lásd: L'Internationalisme scientifique: 105., 107. lap).

A nemzetköziség mai állapotát leghívebben az a 162 lapra terjedő füzet tünteti fel, melyet a brüsszeli központ nemrég adott ki *„L' Union des Associations Internationales"* (1912) címmel. Egy bevezető cikk magát a brüsszeli központot „Centre international" ismerteti; ezt követik kiváló egyéniségek nyilatkozatai az internacionalizmusról, továbbá (43-84. lap) egy tárgyi szempontok szerint csoportosított jegyzéke a nemzetközi intézményeknek, végre pedig a nemzetköziség jelenére és jövőjére felette becses anyaggyűjtemény. Itt vannak t. k. felsorolva az „Office" hivatalos kiadványai (eddig 25); itt láthatjuk rajzban a nemzetköziség részére emelendő hatalmas palota képét és tervrajzát (avant-projet de palais mondial des associations internationales). Ezidőszerint az „Office" kiterjedt helyiségei a belga kormány által rendelkezésre bocsátott épületekben vannak elhelyezve.

A nemzetköziség szervezése immár országonként is megindult. E tekintetben nemes vetélkedés tanúi vagyunk. Fried (Das internationale Leben der Gegenwart, Aus Natur und Geisteswelt 226. szám, Leipzig. Teubner 1908, 111 lap) országok szerint összeállítva adja a nemzetközi intézmények áttekintését. Itt azt látjuk, hogy számbelileg a mozgalom élén Belgium, Németország, Franciaország és a Svájc állanak. Hazánk-

*) nemzetközi

ban, a brüsszeli „Union” kimutatása szerint, 3 ilyen nemzetközi intézmény van, m. p. Budapesten. Ezek: a nk. párbajellenes liga, a főiskolai tanulók nk. szövetsége „Corda Fratres” és az epilepszia elleni nk. liga. – Eijkmann, a hágai „Bureau préliminaire” megalapítója, legújabban azon fáradozik, hogy szűkebb hazájában szervezzen külön bizottságot a nemzetköziség részére. Ennek szabályzatát és a tagok névsorát a „Movement for Internationalism in the Netherlands” c. röpirat sorolja fel. Ezidőszerint a belgák fejtik ki a legnagyobb buzgóságot, hogy hazájuknak, illetőleg Brüsszelnek a legtöbb nemzetközi intézményt biztosítsák. Az erre vonatkozó „Comité local d'organisation du congrès mondial” (1/ Union des Assoc, int. 158-162. 1) az ország leghivatottabb tényezőit egyesíti.

Az 1908-1909-iki „Annuaire” szerint az akkortájt fennálló 112 állandó nemzetközi intézmény imígy oszlott el: Belgiumra esett 42, Franciaországra 15, a Svájcra 13, Németországra 8, Angliára 3 s. i. t.. Azóta eaek az adatok viszonylag és abszolúte megváltoztak. Hisz ma már közel 500-ra rug a különböző nemzetközi intézmények (szövetségek, bureauk, egyesületek, központok stb.) száma!

A nemzetköziségnek rohamos fejlődése és terjedése máris szükségessé tette a leltározásnak és elrendezésnek egy magasabb fokát. Ez az u. n. *„organisation des organisations”* sem váratott sokáig magára, mert a nemzetköziségnek hivatott művelői megszokták, hogy mindent végiggondoljanak s így levonták az internacionalizmus további és végső konzekvenciáit. Ennek eredményeként megállapíthatjuk, hogy a nemzetköziségnek magasabb kormányzatában ma tényleg versengés folyik. Ha a jelek nem csalnak, itt is az erősebb, az életrevalóbb fogja a többieket túlélni. Az 1907-ben Hágában alakított *„Bureau préliminaire de la fondation pour l'internationalisme*”-t 1910-ben követte a brüsszeli *„Office central des institutions internationales”,* majd 191 l-ben a Carnegie-alapítványnak központi (amerikai) és európai (párisi) hivatala. Ezen 3 intézmény között határozottan a brüsszeli „Office” vezet, melynek alapítói páratlan buzgalmat fejtenek ki és amelyet a Carnegie-alapitvány anyagilag is jelentékenyen támogat.

Itt kell megemlékeznünk azokról a magasabb rendű szervezetekről, amelyek tisztán a tudományt, a szellemi kultúrát szolgálják. Ilyenek az akadémiák nemzetközi szövetsége *(Association internationale des Académie,* 1900) és Ostwald Vilmos *„Internationales Institut zur Organisierung der geistigen Arbeit”* c. intézete (1911) a *„Die Brücke”* c. folyóirattal. Hogy Ostwald intézete egészen rokon az én még 1900-ban a sajtó utján közzétett „Világakadémiámmal”, azt a nagynevű tudós egy hozzám intézett levelében maga is elismerte.

Mondanunk sem kell, hogy ez a tömören felsorolt anyag nem teljes. Hisz nap-nap után támadnak új nemzetközi intézmények, felmerülnek újabb nemzetközi törekvések. S itt egy mulasztásra szeretnők figyelmeztetni a gyűjtőket. Nem *elég* leltározni azt, ami tényleg megalakul (hisz ezek sorában is akad elég rövid életű és kétes értékű), hanem érdemes és érdekes volna összegyűjteni azokat az eszméket, javaslatokat és terveket, amelyek ugyan még nem valósultak meg, de a tudósok, művészek, irók stb. agyában megszülettek. Ezt én felette becses anyagnak tartom. A hivatott tényezők (Office?) feladata lenne, ezeket az „Anregungen”-eket megvizsgálni, s ha megvalósításuk az emberiség javára szolgálna, az eléjük tornyosuló akadályokat és nehézségeket közös erkölcsi és anyagi erővel elhárítani.